

TOMASZ LITWIN
KRZYSZTOF ŁABĘDŹ
RADOSŁAW ZYZIK

Aktualna debata wokół zasad ustrojowych w Polsce

WYDAWNICTWO NAUKOWE
AKADEMII IGNATIANUM W KRAKOWIE
WYDAWNICTWO WAM

KRAKÓW 2019

© Akademia Ignatianum w Krakowie, 2019

Publikacja dofinansowana ze środków przeznaczonych na działalność
statutową Wydziału Pedagogicznego Akademii Ignatianum w Krakowie

Recenzent

prof. dr hab. Ewa Bujwid-Kurek
dr hab. Katarzyna Pokorna-Ignatowicz, prof. KA

Redakcja

Zofia Smęda

Projekt okładki i stron tytułowych

PHOTO DESIGN – Lesław Sławiński

Opracowanie techniczne

Jacek Zaryczny

ISBN 978-83-7614-418-4

Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie

ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków

tel. 12 39 99 620 • faks 12 39 99 501

wydawnictwo@ignatianum.edu.pl

<http://wydawnictwo.ignatianum.edu.pl>

Dystrybucja: Wydawnictwo WAM

Dział handlowy: tel. 12 62 93 254-255 • faks 12 62 93 496

e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

Księgarnia wysyłkowa: tel. 12 62 93 260

www.wydawnictwowam.pl

SPIS TREŚCI

Wstęp (Tomasz Litwin)	7
Rozdział 1. Aktualna debata wokół zasad ustrojowych w Polsce – ugrupowania parlamentarne (Tomasz Litwin)	17
Wprowadzenie	17
Zasady ustrojowe w programie Prawa i Sprawiedliwości	20
Zasady ustrojowe w programie Platformy Obywatelskiej	34
Zasady ustrojowe w programie Nowoczesnej	45
Zasady ustrojowe w programie Polskiego Stronnictwa Ludowego	58
Zasady ustrojowe w programie Kukiz'15	64
Uwagi końcowe	73
Rozdział 2. Zasady ustrojowe w polskiej publicystyce (Radosław Zyzik)	77
Wprowadzenie	77
Suwerenność: samodzielna czy międzynarodowa?	78
Państwo prawa – demokratyczne czy prawników?	85
Aktywność obywatelska: spontaniczna czy zarządzana?	92
Władza: podział czy równowaga?	97
Gospodarka: społeczna czy rynkowa?	106
Godność: przyrodzona czy nabywana?	112
Uwagi końcowe	118
Rozdział 3. Społeczeństwo polskie wobec zasad ustrojowych (Krzysztof Łabędź)	121
Wprowadzenie	121
Ocena istniejącego systemu i stosunek do zmian Konstytucji	128
Poglądy dotyczące prawa i praworządności	131
Stosunek do demokracji	133
Postrzeganie kwestii związanych z suwerennością państwa	138
Poglądy związane ze społeczeństwem obywatelskim	141
Poglądy na temat samorządności terytorialnej i decentralizacji władzy	146
Uwagi końcowe	149
Zakończenie (Tomasz Litwin, Krzysztof Łabędź)	151
Bibliografia	155
Informacje o Autorach	167

Tomasz Litwin

WSTĘP

Wybory prezydenckie oraz parlamentarne, które miały miejsce w 2015 r., doprowadziły do istotnej zmiany politycznej w Polsce. Prawo i Sprawiedliwość wyraźnie zdominowało polską scenę polityczną i dokonało poważnych reform w wielu obszarach życia. Reformy te, nieraz bardzo głębokie, spowodowały, że przedmiotem debaty polityków stały się podstawowe zasady ustrojowe. Działania rządzących były dla dziennikarzy różnych mediów impulsem do komentowania aktualnych sporów politycznych i włączenia się do debaty na temat rozumienia wspomnianych zasad. Można podejrzewać, że za pośrednictwem mediów spory te, często odnoszące się do zasad ustroju państwa, przeniknęły do społeczeństwa. Obserwując owe zjawiska polityczne, autorzy niniejszej pracy postawili sobie za główny cel badawczy diagnozę obecnego rozumienia podstawowych zasad ustrojowych oraz stanu debaty wokół nich prowadzonej przez polityków, media oraz społeczeństwo. Wszyscy oni reprezentują Katedrę Współczesnych Systemów Politycznych Akademii Ignatianum w Krakowie, jednak każdy ma inne wykształcenie i korzysta z innej metodologii badawczej. Z tej racji każdy z autorów odrębnie analizuje poszczególne podmioty aktualnej debaty wokół zasad ustrojowych – polityków, publicystów oraz społeczeństwo, a także przedstawia założenia metodologiczne swoich badań.

W oparciu o analizę poglądów zawartych w dokumentach programowych partii politycznych (obecnych w parlamencie obecnej kadencji), formułowanych w prasie mającej opiniotwórczy charakter oraz cechujących opinię publiczną autorzy podejmą próbę

odpowiedzi na pytanie, jakie są poglądy dotyczące zasad ustrojowych oraz czy można określić wyraźne linie ich podziału, a jeśli tak – to jakie. Założono przy tym, że w każdym z badanych zakresów poglądy na poszczególne kwestie różnią się, a także że między innymi w przypadku partii politycznych, a szczególnie partii rządzącej, zapisy programowe mogą być niekiedy rozbieżne z rzeczywistymi działaniami, które w takiej sytuacji również należy przywołać. Odnośnie do wypowiedzi medialnych założono, że są one często bardziej radykalne od innych, „wyostrzone”, gdyż zastosowano w nich różne zabiegi erystyczne, ze względu na funkcje, które mają realizować. W przypadku opinii publicznej autor, korzystający wyłącznie ze źródeł zastanych, jest uzależniony od istniejących wyników badań, dlatego należy założyć, że nie obejmują one stosunku do wszystkich podstawowych zasad ustrojowych, a tym samym nie pozwalają na pełne rozwinięcie problematyki.

W efekcie przeprowadzonych analiz autorzy postarają się udowodnić, że poglądy dotyczące zasad ustrojowych są silnie zróżnicowane, a występujące różnice można ostatecznie sprowadzić do podziału o charakterze dychotomicznym we wszystkich omawianych zakresach. Jest to z pewnością istotna przeszkoda w prowadzeniu dialogu, uzyskiwaniu kompromisów i porozumień, a taki stan rzeczy sprzyja dalszemu pogłębianiu wspomnianego podziału.

Do wyjaśnienia pozostaje kwestia tego, jak autorzy niniejszej pracy rozumieją pojęcie „zasady ustrojowe”, które jest przedmiotem debaty w Polsce, a w tym kontekście elementem badań naukowych. Zastrzec należy, że poniższa analiza została przygotowana wyłącznie w celu objaśnienia podstawowych założeń metodologicznych przyjętych w tej pracy i nie ma być samodzielnym opracowaniem definiującym to ważne dla nauk prawnych i politycznych pojęcie.

Wyjaśnianie pojęcia „zasady ustrojowe” należałoby rozpocząć od analizy pojęcia ustroju politycznego państwa. Można je rozumieć jako „całokształt reguł i instytucji związanych z wykonywaniem władzy publicznej”¹ w danym państwie, wówczas zasady ustrojowe byłyby podstawowymi normami dotyczącymi funkcjonowania państwa i aparatu państwowego oraz innych instytucji

¹ M. Grzybowski, *Ustrój państwa*, w: *Wiedza o społeczeństwie*, red. T. Woś, J. Stelmach, Wydawnictwo Prawnicze PWN, Warszawa 2000, s. 70.

wykonujących władzę publiczną na terytorium państwa, ale również podstawowymi zasadami dotyczącymi praw i wolności jednostki w państwie². Źródłem zasad ustrojowych mogą być przepisy konstytucyjne (konstytucyjne zasady ustroju politycznego), przepisy prawne ustanowione w innych aktach normatywnych (prawne zasady ustroju politycznego), ale również praktyka ustrojowa (pozaprawne zasady ustroju, zasady praktyki ustrojowej)³. Należałoby jeszcze stwierdzić, że w przypadku państw demokratycznych we współczesnym konstytucjonalizmie ukształtował się szereg wspólnych zasad ustrojowych, które powinny być uwzględnione w konstytucjach tych państw. Trzeba zauważyć, że mogą one być w różny sposób formułowane, mieć różne proporcje ich wzajemnego ujęcia, a także być uzupełniane bardziej szczegółowymi zasadami i deklaracjami. Wynika to ze specyfiki każdego państwa, jego historii oraz hierarchii wartości i celów przyjętych przez twórców danej konstytucji⁴.

W literaturze przedmiotu można odnaleźć różne katalogi zasad ustrojowych Rzeczypospolitej Polskiej. Problematyce zasad ustrojowych i ich klasyfikacji poświęcono odrębne rozdziały w podręcznikach prawa konstytucyjnego⁵ oraz liczne pozycje, które szczegółowo ją analizują⁶. W niniejszej pracy za punkt wyjścia przyjęto katalog zasad ustrojowych będących również zasadami konstytucyjnymi

² Por. M. Grzybowski, *Ustrój...*, s. 68–70; L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, wyd. 9, Liber, Warszawa 2005, s. 53.

³ M. Grzybowski, *Ustrój...*, s. 70.

⁴ Tamże, s. 53.

⁵ Zob. B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, wyd. 8, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2017; L. Garlicki, *Polskie prawo...*; *Polskie prawo konstytucyjne*, wyd. 6 zm., red. W. Skrzydło, Verba, Lublin 2010; *Prawo konstytucyjne Rzeczypospolitej Polskiej*, red. P. Sarnecki, wyd. 8 rozszerz., Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2011; *Prawo konstytucyjne*, red. M. Grzybowski, wyd. 2, „Temida 2”, Wydawnictwo Stowarzyszenia Absolwentów Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2009; *Prawo konstytucyjne*, red. Z. Witkowski, wyd. 13, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa „Dom Organizatora”, Toruń 2011.

⁶ Zob. J. Kuciński, W.J. Wołpiuk, *Zasady ustroju politycznego państwa w konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r.*, LEX a Wolters Kluwer Business, Warszawa 2012; *Zasady naczelne Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r. Materiały 52. Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Prawa Konstytucyjnego w Międzyzdrojach (27–29 maja 2010 r.)*, red. A. Bałaban, P. Mijał, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2011; *Zasady Ustroju III Rzeczypospolitej Polskiej*, red. D. Dudek, Oficyna a Wolters Kluwer Business, Warszawa 2009.

w świetle przepisów Konstytucji RP z 1997 r. wyodrębniony przez czołowego polskiego konstytucjonalistę Leszka Garlickiego. Jak stwierdza wspomniany autor, nie są to wszystkie zasady ustrojowe, jakie można by wyodrębnić z treści Konstytucji RP, ale te najbardziej podstawowe, o ustabilizowanej treści. Należy zaznaczyć, że przedstawiony poniżej katalog, choć wywodzony bezpośrednio z przepisów polskiej Konstytucji jest na tyle ogólny, że pozwalałaby na charakterystykę ustrojów większości państw demokratycznych. Przedmiotem analizy będzie zatem treść debaty, w ramach której jej uczestnicy odnoszą się do następujących zasad ustrojowych:

1. suwerenności Narodu (ludu);
2. niepodległości i suwerenności państwa;
3. demokratycznego państwa prawnego;
4. społeczeństwa obywatelskiego;
5. podziału władz;
6. społecznej gospodarki rynkowej;
7. przyrodzonej godności człowieka⁷.

Zasada suwerenności Narodu (ludu) została uregulowana w art. 4 Konstytucji RP z 1997 r. Opisuje ona podmiot władzy zwierzchniej, jakim jest „Naród” (tego konkretnego pojęcia używa Konstytucja) rozumiany jako wszyscy obywatele polscy, niezależnie od ich pochodzenia (Naród w sensie politycznym, a nie etnicznym). Polska Konstytucja opisuje również podstawowe formy sprawowania władzy zwierzchniej przez obywateli, jakimi są demokracja przedstawicielska i bezpośrednia. Pierwsza z wymienionych form polega na tym, że obywatele wybierają swoich „przedstawicieli”, którzy w ich imieniu wykonują różne kompetencje w ramach sprawowania funkcji w organach władzy publicznej. Z kolei demokracja bezpośrednia w warunkach polskich polega na możliwości uczestniczenia w referendum lokalnym lub ogólnokrajowym i podejmowania w ten sposób określonych wiążących decyzji politycznych⁸.

Samodzielność Rzeczypospolitej na arenie międzynarodowej oraz nienaruszalność jej granic to dwa podstawowe elementy zasady suwerenności i niepodległości państwa polskiego. Zasada ta nie przeszkadza jednak w integracji Polski ze strukturami unijnymi, ale

⁷ L. Garlicki, *Polskie...*, s. 54.

⁸ Por. T. Litwin, *Pojęcie „przedstawiciela Narodu” w świetle art. 4 ust. 2 Konstytucji RP z 1997 r.*, „Horyzonty Polityki” 2018, 1(26)/9, s. 18–20, 27. DOI: 10.17399/HP.2018.092601.

nadaje jej wyraźne granice, nie pozwalając na przekazanie całości kompetencji, szczególnie w tak ważnych dziedzinach, jak: stanowienie prawa, wymiar sprawiedliwości, finanse państwa, zapewnianie porządku czy tworzenie i utrzymywanie armii⁹. Wydaje się, że w świetle powyższych rozważań dla realizacji tej zasady ustrojowej szczególne znaczenie ma polityka zagraniczna i obronna.

Zasada demokratycznego państwa prawnego zawiera dwie części składowe: państwo demokratyczne i państwo prawne. Państwo demokratyczne to takie, które nie tylko zapewnia cykliczną możliwość alternacji władzy¹⁰, ale także uwzględnia podstawowy katalog praw i wolności jednostki oraz umożliwia prowadzenie szeroko pojmowanego dialogu społecznego, który powinien mieć na celu zapewnienie w ramach procesu stanowienia prawa respektowania interesów jak najszerszych grup społecznych¹¹. Państwo prawne (państwo prawa) to z kolei państwo oparte na przestrzeganiu prawa, w tym Konstytucji (zasada konstytucjonalizmu), które powinno respektować między innymi zasady legalizmu, przyzwoitej legislacji i określoności prawa, zakazu retroakcji prawa, ochrony praw słusznie nabytych, odpowiedniego *vacatio legis* oraz proporcjonalności¹². Polska Konstytucja zasadę demokratycznego państwa prawnego uzupełniła postulatem urzeczywistniania zasady sprawiedliwości społecznej. To oznacza, że z jednej strony prawo powinno respektować pewne powszechne (społeczne) poczucie sprawiedliwości¹³, a z drugiej realizować model państwa socjalnego (państwa opiekuńczego)¹⁴. Można by zatem konstytucyjną zasadę demokratycznego państwa prawnego opisać następująco: prawo jest podstawowym sposobem regulowania relacji społecznych w Polsce, zasada państwa prawnego pozwala ustalić pewne podstawowe standardy o charakterze proceduralno-legislacyjnym,

⁹ L. Garlicki, *Polskie...*, s. 58–59.

¹⁰ M. Bankowicz, *Demokracja – zasady, procedury, instytucje*, Kraków 2006, s. 177–178.

¹¹ W. Sokolewicz, *Uwagi do art. 2 Konstytucji*, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. 5, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2007, s. 56–58.

¹² L. Garlicki, *Polskie...*, s. 61–65.

¹³ Wyrok TK, sygn. akt P 41/07; Wyrok TK, sygn. akt K 41/07 (orzeczenia TK są dostępne na stronie www.trybunal.gov.pl).

¹⁴ L. Garlicki, *Polskie...*, s. 66.

natomiast zasady demokratyzmu i sprawiedliwości społecznej ustalają podstawowe wartości, jakie prawo powinno chronić.

Zasada społeczeństwa obywatelskiego opiera się na przekonaniu, że w państwie demokratycznym obywatele są świadomymi swoich praw i obowiązków aktywnymi jednostkami. Każdy obywatel funkcjonuje w ramach przynajmniej trzech rodzajów relacji społecznych: jako obywatel w sferze politycznej, jako pracownik oraz jako mieszkaniec danego terytorium (gminy, powiatu, województwa, regionu). W społeczeństwie obywatelskim obywatele w celu realizacji wspólnych interesów tworzą różnego rodzaju szeroko rozumiane organizacje. Działają one w państwie demokratycznym w oparciu o zasadę pluralizmu. Umożliwia ona równoległe funkcjonowanie wielu struktur obywatelskich, które nieraz mają spreczne lub konkurencyjne interesy. Gwarantuje ona również jednostkom aktywną działalność polityczną jako obywatelom i pozwala im na realizację w innym zakresie swojej podmiotowości (jako pracownikom lub mieszkańcom) poprzez przynależność do różnego rodzaju organizacji. Obywatele mogą być aktywni politycznie przede wszystkim jako członkowie różnych partii politycznych. Poza tym dla realizacji pojedynczych działań o charakterze politycznym mogą działać w różnego rodzaju stowarzyszeniach, które oddziałują na życie polityczne jako tzw. organizacje pozarządowe. Z kolei w związku ze swoją aktywnością zawodową obywatel może być członkiem związków zawodowych, organizacji pracodawców albo samorządu zawodowego. Mieszkańcy danego terytorium tworzą wspólnotę samorządową, która działa poprzez swoje wybieralne organy lub za pomocą referendum lokalnego uczestniczy w sprawowaniu władzy publicznej¹⁵.

Współcześnie rozumiana zasada podziału władz opiera się na wyodrębnieniu pewnych specyficznych sfer (dziedzin) władzy: władzy ustawodawczej, władzy wykonawczej oraz władzy sądowniczej. Jednocześnie do każdego rodzaju władzy przyporządkowane są różne organy władzy publicznej. Zgodnie z art. 10 Konstytucji RP władza ustawodawcza należy do Sejmu i Senatu, władza wykonawcza do Rady Ministrów i Prezydenta RP, zaś władza sądownicza do sądów i trybunałów. Należy zauważyć, że przyjęty w Polsce wariant podziału władzy nie wyklucza możliwości, iż kompetencje

¹⁵ Tamże, s. 67–70.

organu władzy publicznej, które winny mieścić się w danym obszarze władzy, będą wykraczać poza niego i wchodzić w inną sferę władzy. Podstawową cechą podziału władzy jest jednak to, że pewna istota kompetencji w ramach danej sfery władzy przynależy wyłącznie do określonych konstytucyjnie organów właściwych do jej sprawowania. Drugim podstawowym założeniem zasady podziału władzy jest istnienie mechanizmów ustrojowych zapewniających równowagę pomiędzy władzami oraz możliwość wzajemnego powstrzymywania się (tzw. system hamulców ustrojowych). Takie mechanizmy mają zapobiec skupieniu pełni władzy przez jedną osobę piastującą dany urząd czy też przez jeden organ władzy publicznej. Zasada podziału władzy ma charakter ogólny i nie odnosi się do wszystkich organów władzy publicznej, co oznacza, że funkcjonowanie części z nich nie mieści się w obrębie wyłącznie jednego obszaru władzy. Takimi organami władzy publicznej w Polsce są przykładowo Najwyższa Izba Kontroli, Krajowa Rada Sądownictwa czy też Rzecznik Praw Dziecka. Zasada podziału władzy nie odnosi się również do podziału kompetencji pomiędzy organami władzy centralnej a samorządem terytorialnym¹⁶.

Jak stwierdza L. Garlicki, „w parlamentarno-gabinetowej wersji podziału władz zacierają się polityczny i personalny dystans między większością parlamentarną a rządem”¹⁷. Odmianą takiego systemu rządów jest również system polski. W ramach polskiej praktyki politycznej można zatem zaobserwować skupienie się władzy ustawodawczej oraz wykonawczej w obrębie jednego środowiska politycznego. Zauważyć bowiem również należy, że nie tylko rząd, ale także Prezydent RP reprezentują to samo środowisko polityczne, co większość parlamentarna. Od czasu uchwalenia Konstytucji RP z 1997 r. takie zjawisko można było obserwować w latach 2001–2018, z wyłączeniem okresu 2007–2010, kiedy Prezydentem RP był Lech Kaczyński, zaś koalicję rządową w Sejmie tworzyły Platforma Obywatelska i Polskie Stronnictwo Ludowe. Zatem z punktu widzenia politologicznego najbardziej interesująca jest analiza relacji między władzą sądowniczą i pozostałymi władzami. W kontekście prowadzonych badań wydaje się to tym bardziej istotne, że od 2015 r. mamy do czynienia z bardzo silnym konfliktem pomiędzy

¹⁶ Tamże, s. 71–74.

¹⁷ Tamże, s. 73.

środowiskiem politycznym Prawa i Sprawiedliwości, które posiada większość w parlamencie oraz z którego wywodzą się członkowie rządu i Prezydent, a władzą sądowniczą.

Przepis art. 10 Konstytucji w odniesieniu do władzy sądowniczej należy interpretować w kontekście art. 173 Ustawy zasadniczej. Zapewnia on „odrębność i niezależność” władzy sądowniczej od władzy ustawodawczej i wykonawczej, co jest jej podstawową cechą. Obydwa przepisy podkreślają separację władzy sądowniczej od pozostałych władz. W związku z tym, jak postuluje Paweł Sarnecki, za niedopuszczalne należałoby uznać wpływanie na realizację kompetencji władzy sądowniczej przez władzę ustawodawczą lub wykonawczą¹⁸. Odrębność władzy sądowniczej, będąca jej podstawową cechą, koresponduje zatem z wyrażoną w art. 10 zasadą podziału i równowagi władzy ustawodawczej, władzy wykonawczej i władzy sądowniczej. Można wyróżnić dwa wymiary odrębności władzy sądowniczej: odrębność organizacyjną, polegającą na tym, że władza sądownicza jest wyodrębnioną, autonomiczną strukturą organizacyjną w systemie organów państwa, oraz odrębność funkcjonalną – oznaczającą, że na funkcjonowanie władzy sądowniczej nie ma wpływu ani władza ustawodawcza, ani władza wykonawcza, co ma stanowić gwarancję jej niezależności od innych władz. Niezależność jako cecha władzy sądowniczej zapisana w art. 173 Konstytucji stanowi podkreślenie, że władza ta jest niezależna od władzy ustawodawczej i władzy wykonawczej, co stanowi doprecyzowanie zasady jej odrębności¹⁹.

Konstytucja określiła również pewne specyficzne cechy urzędu sędziego, którego piastuna można postrzegać, nawiązując do art. 4 ust. 2 Konstytucji, jako przedstawiciela władzy sądowniczej. Zgodnie z art. 178 Konstytucji sędziowie „w sprawowaniu swojego urzędu są niezawisli i podlegają tylko Konstytucji oraz ustawom”. Przepis ten gwarantuje również sędziom „warunki pracy i wynagrodzenie odpowiadające godności urzędu oraz zakresowi ich obowiązków”, natomiast zakazuje sędziom przynależności do partii politycznych, związków zawodowych oraz prowadzenia działalności publicznej niedającej się pogodzić z zasadami niezależności

¹⁸ Por. P. Sarnecki, *Uwagi do art. 10*, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. L. Garlicki, t. 5, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2007, s. 9–10.

¹⁹ Por. J. Trzeciński, *Uwagi do art. 173*, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. L. Garlicki, t. 1, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1999, s. 10–12.

sądów i niezawisłości sędziów. Z kolei art. 180 ust. 1 zapewnia nieusuwalność sędziów. Takie konstytucyjne ujęcie zawodu sędziego ma również stanowić kolejny sposób na zagwarantowanie niezależności sądów od pozostałych organów władzy.

Zasada społecznej gospodarki rynkowej jako podstawa ustroju gospodarczego III RP została ustanowiona w art. 20 Konstytucji. Przepis ten gwarantuje podstawowe elementy funkcjonowania gospodarki rynkowej, jakimi są wolność działalności gospodarczej oraz ochrona własności prywatnej (w tym prawo do dziedziczenia i zakaz wywłaszczenia bez odszkodowania)²⁰. Gospodarkę rynkową jako podstawowy składnik zasady społecznej gospodarki rynkowej uzupełniają również zasady „solidarności, dialogu i współpracy partnerów społecznych”. Odnoszą się one do obowiązku negocjacyjnego sposobu załatwiania spraw spornych o charakterze ekonomicznym pomiędzy szeroko rozumianymi partnerami społecznymi²¹. Zgodnie z tą zasadą państwo ma również obowiązek prowadzić aktywną politykę gospodarczą, która ma na celu korektę mechanizmów rynkowych w interesie społecznym, na przykład poprzez progresywną politykę podatkową oraz szeroko rozumiany system pomocy społecznej²².

Zasada przyrodzonej godności człowieka oznacza nakaz podmiotowego traktowania każdego człowieka, bowiem szacunek należy jest wszystkim ludziom niezależnie od ich cech (między innymi płci, rasy, orientacji seksualnej, pochodzenia, wieku), światopoglądu (na przykład wyznania, poglądów politycznych) czy też zachowania (uzyskanego wykształcenia, popełnionego przestępstwa). W ujęciu tej zasady (określonym w art. 30 Konstytucji RP) jest ona również „źródłem” wszelkich praw i wolności. Zatem wszelkie prawa i wolności jednostki ustanowione w różnego rodzaju aktach prawnych mają służyć jej realizacji. Powinny one zapewnić ochronę godności zarówno przez zagwarantowanie podmiotowości i integralności każdej osoby jako istoty ludzkiej, ale również przez stworzenie odpowiednich warunków socjalno-bytowych dla każdego człowieka. Omawiana zasada ustrojowa wpływa nie tylko

²⁰ L. Garlicki, *Polskie...*, s. 80–81.

²¹ Tamże, s. 81.

²² T. Litwin, *Konstytucyjność zmiany skali podatku PIT z 2006 r.*, „Horyzonty Polityki” 2016, nr 3(20), s. 200.

na realizację praw i wolności jednostki ustalonych przepisami prawa. Należy bowiem stwierdzić, że oprócz całego prawnego systemu ochrony praw człowieka i wolności jednostki również wszelkie działania organów władz publicznych winny być podporządkowane ochronie i poszanowaniu przyrodzonej godności ludzkiej. Ma ona charakter nienaruszalny, z czym wiąże się zakaz podejmowania działań ograniczających autonomię człowieka i jego podmiotowość czy też wolność myśli i przekonań, na przykład zakaz dyskryminacji, zakaz naruszania integralności cielesnej (w tym zakaz kary śmierci i tortur²³), zakaz samooskarżania się. Jest ona również „niezbywalna”, co oznacza, że nikt, choćby nawet chciał, nie może jej zbyć, a władze państwowe nie mogą zawiesić ochrony godności ludzkiej. Należy również pamiętać, że godność ludzka nie jest w żaden sposób stopniowalna, co oznacza, że przysługuje każdemu w taki sam sposób. Implikuje ona zatem istnienie równości pomiędzy ludźmi i, jak wspomniano wcześniej, zakaz dyskryminacji²⁴.

²³ L. Garlicki, *Uwagi do art. 30 Konstytucji*, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. L. Garlicki, t. 3, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2003, s. 21.

²⁴ L. Garlicki, *Polskie...*, s. 92–94.